

УДК 94 (477)

Павло Коріненко

**ПЕРЕХРЕСТ О. Г. СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО УКРАЇНИ В РОКИ ВЕЛИКОЇ
ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ (1941–1945 РР.) / НАН УКРАЇНИ. ІН-Т ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. –
К., 2010. – 150 С.**

У статті прорецензовано монографію О. Перехреста "Сільське господарство України в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.)".

Ключові: сільське господарство, Велика Вітчизняна війна, Україна, окупаційний режим, німецька влада.

Сільське господарство України завжди займало поважне місце в економіці, від його здобутків чи проблем значною мірою залежала безпека держави, матеріальний рівень життя людей. Отож історики завжди приділяли цій темі багато уваги, досліджували її в усіх аспектах. Цілком закономірно, що науковці Інституту історії НАН України в процесі дослідження історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. вважали за необхідне виокремити із багатьох напрямків дослідження тематику становище в сільському господарстві, що і стало результатом появи рецензії праць відомого дослідника цієї проблеми О. Перехреста [1].

Цілком виправданим є те, що ця праця розпочинається з аналізу становища в сільському господарстві УРСР напередодні Великої Вітчизняної війни. Із наведених статистичних даних випливає, що сільське господарство України на той час мало тенденцію до зростання виробництва зернових й технічних культур, а також збільшення поголів'я худоби. Досить значними були і матеріально-технічні ресурси сільського господарства. Водночас автор монографії застерігає, що не слід переоцінювати валові показники у виробництві найважливіших видів аграрної продукції [1, с. 5].

Автор обрав найбільш ефективний шлях дослідження названої проблеми, здійснив її дослідження в рамках основних етапів війни. На першому її етапі стояло завдання зібрати вирошений врожай зернових, не дати можливості ним скористатись окупантам. Обмаль техніки, кадрів механізаторів, погіршення постачання сільського господарства паливом призвело до ускладнень у виконанні сільгоспробіт. І все ж під час збиральної кампанії 1941 р. селяни проявили трудовий героїзм. Колгоспи і радгоспи в екстремальних умовах виконували усі основні види сільгоспробіт, сплачували державі податки, в тому числі з початку 1942 р. і воєнний податок, вищий від попередніх податків. Сплачували селяни і податок на неодружених та малосімейних (бездітних) громадян. Самообкладання, позики державі грошей – все це було вкрай обтяжливим для селян. Автор монографії зробив наголос на тому, що жертвовність більшості сільського населення на першому етапі війни була "важливим джерелом зміцнення обороноздатності країни" [1, с. 19].

Цілком новою справою для керівників колгоспів стала евакуація худоби, державних і продовольчих запасів, МТС та іншого майна за межі УРСР. Автор усвідомлював масштабність завдань і складності їх реалізації. Втрати були неминучими і у монографії аналізуються їх причини та наслідки [1, с. 22–30].

В умовах німецької окупації сільськогосподарський потенціал України служив сировинною і продовольчою базою для забезпечення Німеччини та її армії продовольством. На вирішення цього завдання скеровувалася окупаційна політика, що передбачала створення спеціальних органів. Насилля, реквізиції стосовно українських селян стали тотальними. Основне завдання полягало в організації сільськогосподарського виробництва на базі великих господарств [1, с. 33]. Цій же меті була підпорядкована започаткована у 1942 р. реформа імперського міністерства у справах східних областей. У монографії цей аспект виписаний досить повно. І це виправдано, адже ми маємо змогу прослідкувати стратегію окупаційної влади в організації сільгоспвиробництва, що передбачала утворення громадських й індивідуальних господарств. О. Перехрест ретельно прослідковує усі основні етапи сільгоспробіт, шляхи їх організації під час окупації, результати та форми спротиву селян в ході їх проведення та репресії з боку окупантів. Доповнили в монографії картину спротиву на окупованій території дії партизан, які часто відбивали у ворога обози із зерном, гурти худоби тощо.

Не пройшло поза увагою автора монографії і те, з якою жорстокістю окупанти експлуатували працю підлітків, жінок, людей похилого віку під час проведення сільськогосподарських робіт. Автор зробив ґрунтовний аналіз системи оплати праці, дослідив податковий тягар в роки окупації [1, с. 67].

Прослідкувати увесь спектр німецької окупаційної політики щодо українського села, залучивши значну кількість архівних джерел, автор дійшов висновку, що політика окупантів носила грабіжницький характер, а прямі матеріальні збитки українського села сягали мільярдів карбованців [1, с. 67].

Третій розділ монографії присвячений аналізу відбудовчих процесів у сільськогосподарській галузі у 1943–1945 рр. Автор, на відміну від попередніх дослідників, не ідеалізує цей період, а виходить із того, що відбудова сільського господарства мала велике господарське і військове значення. При цьому здійснює об'єктивний аналіз цього процесу, не уникає аналізу об'єктивних і суб'єктивних труднощів, у тому числі відродження у частини селян приватновласницьких настроїв, небажання повертати в колгоспи майно, яким вони користувалися в роки окупації, надмірне використання праці жінок, підлітків тощо. Можливості механізації сільського господарства були тоді вкрай обмеженими і про це засвідчує складена О.Г.Перехрестом відповідна таблиця [1, с. 77].

Відбудова сільського господарства була справою всього народу. Підтвердженням цього висновку було залучення військових частин до виконання робіт під час посівної кампанії та збору врожаю. У той же час автору, на нашу думку, варто було звернути увагу і на те, що дії армійських політпрацівників, їх втручання у сільськогосподарське виробництво не завжди давали бажаний економічний результат, вносили плутанину в становленні системи підпорядкування тощо.

Ще однією жорстокою реальністю повоєнних років у сільськогосподарському виробництві було використання праці дітей і підлітків. О. Перехрест аналізує ці процеси із повагою до дітей, співчуває їх нелегкій долі, що, на його думку, все ж таки сприяла їх дочасному становленню громадянами.

Завершити ознайомлення з монографією О. Перехреста варто декількома узагальнюючими висновками, що випливають зі змісту книги. Автор зробив спробу, особливо в першому розділі, розкрити проблему в східних і західних областях України. Рецензована праця начебто переобтяжена статистичною інформацією. Однак її аналіз засвідчує, що кожна цифра є такою, що доповнює, переконує і наштовхує на роздуми вдумливого читача.

Автор обрав єдино можливий принцип свого дослідження – проблемно-хронологічний. Це дозволило йому уникнути поверховості, одномірності і ввести в науковий обіг при досить чіткій систематизації значну частину маловідомих історичних матеріалів.

У монографії міститься глибоко аналітичний матеріал, який автор подає у формі ілюстрацій. Кожна із них (є 5) дає можливість поглибленого аналізу надскладних процесів в сільському господарстві України зазначеного періоду. Весь зміст книги засвідчує доконаний факт: українські селяни зробили все можливе, проявили жертвовність у досягненні економічної перемоги над нацистами.

Отож, Інститут історії України НАН України, започаткувавши наукову серію "Україна. Друга світова війна 1939–1945", залучив до її реалізації кращих науковців, відомих широкому читацькому загалу своєю науковою добросовісністю, політичною незаангажованістю, щирістю своїх наукових суджень. До цієї когорти сучасних українських істориків належить і О. Перехрест, одну із його найновітніших наукових доробок якого мали за честь рецензувати.

Список використаних джерел

1. Перехрест О. Сільське господарство України в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) / О. Г. Перехрест / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2010. – 150 с. 2. Потольчак О. До питання про соціальну політику фашистської Німеччини щодо становища України в роки окупації (1941–1944) / Потільчак О. // Український селянин. – 2001. – № 2. – С. 127.

Павел Кориненко

ПЕРЕХРЕСТ А. Г. СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО УКРАИНЫ В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ (1941–1945 ГГ.) / НАН УКРАИНЫ. ИН-Т ИСТОРИИ УКРАИНЫ. – М., 2010. – 150 С.

В статье прорецензировано монографию А. Перехреста "Сельское хозяйство Украины в годы Великой Отечественной войны (1941–1945 гг.)".

Ключевые: сельское хозяйство, Великая отечественная война, Украина, оккупационный режим, немецкие власти.

Pavlo Korinenko

O. PEREHREST. AGRICULTURE IN UKRAINE DURING WORLD WAR II (1941–1945 YEARS) / NAS OF UKRAINE. IN-T HISTORY OF UKRAINE. – K., 2010. – 150 S.

The article reviewed by a monograph O. Perehrest "Agriculture in Ukraine during the Great Patriotic War (1941–1945).

Key words: agriculture, the Great Patriotic War, Ukraine, occupational regime, German authorities.